

ЎТМИШГА НАЗАР

4 - МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК - 4

LOOK TO THE PAST

SPECIAL ISSUE - 4

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Зияева Доно Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат тиббиёт институти

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Россия ФА, Санкт-Петербург
Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Талапов Бахриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

1. Доно Зияева ЭРОН САФАРНОМАЛАРИ ВА МЕМУАР АСАРЛАРИ ТАРИХИЙ МАНБА СИФАТИДА.....	6
2. Санобар Шадманова ЎЗБЕКИСТОН ШАҲАРЛАРИ КЛАССИФИКАЦИЯСИ ВА ТИПОЛОГИЯСИ (1917-1941 ЙИЛЛАР).....	13
3. Надира Маҳкамова ЎРТА ОСИЁ МИЛЛИЙ-ҲУДУДИЙ ЧЕГАРАЛАНИШ МАСАЛАСИНИНГ СОВЕТ ДАВРИ АДАБИЁТЛАРИДА АКС ЭТИШИ.....	20
4. Қаҳрамон Алманов ИЛК ЎРТА АСРЛАР УСТРУШОНА ТАНГАЛАРИ.....	29
5. Шахноза Абдурахимова 1985-1991 ЙИЛЛАРДАГИ АҲОЛИ МУРОЖААТЛАРИДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИНИНГ АКС ЭТИШИ.....	39
6. Zebiniso Axmedova OLIMLARNING AHMAD DONUSH IJODI VA FAOLIYATIGA QARASHLARI.....	47
7. Гулчеҳра Аҳмедова СУРХОНДАРЁ БАХШИЛАРИ.....	54
8. Komiljon Arziyev SHIMOLIY-BAQTRIYA MOZOR-QO`RG`ONLAR O`RGANILISH TARIXI (eramizdan avvalgi II asrlar oxiri va eramizning III asrlariga).....	59
9. Мансур Бойсариев ДИАСПОРА ТУШУНЧАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАР КЕСИМИДА РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ.....	65
10. Шерзод Баҳранов РОССИЯНИНГ ЎРТА ОСИЁ БИЛАН ҚЎҚОН ОРКАЛИ ОЛИБ БОРГАН ЧОЙ САВДОСИ ТАРИХИДАН (XIX-аср охири ва XX-аср бошларида).....	74
11. Феруза Бобожонова БУХОРО АМИРЛИГИДАГИ МАДРАСАЛАРНИНГ ҚУРИЛИШИ, МОДДИЙ-ХЎЖАЛИК ТАЪМИНОТИ ВА ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....	80
12. Назокат Бозорова СУРХОНДАРЁЛИКЛАРНИНГ ФРОНТ ВА ФРОНТ ОРТИДАГИ ЖАСОРАТИ.....	94
13. Шербек Ёдгоров МИСРДАГИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ МУАММОЛАРНИНГ ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ ВА РАДИКАЛИЗМНИНГ ЁЙИЛИШИГА ТАЪСИРИ.....	100
14. Бехзод Исабеков СУЮРЛИТЕПА ЁДГОРЛИГИ ТЎҒРИСИДА МУЛОҲАЗАЛАР.....	108

15. Дилфуза Исмоилова, Нор Бердиев XIX АСР ОХИРИ - XX АСР БОШЛАРИДА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА КОНЧИЛИК ВА МЕТАЛЛУРГИЯ ТАРИХИДАН.....	113
16. Фарходжон Исматуллаев ЕВРОПА ИТТИФОҚИ БИЛАН ҲАМКОРЛИК – ЎЗБЕКИСТОН ТАШҚИ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИДАН БИРИ СИФАТИДА.....	121
17. Руфина Каюмова ЎЗБЕК ЖАНГЧИЛАРИНИНГ ЖАСОРАТЛАРИ УРУШ ДАВРИ ХАТЛАРИ САТРАЛАРИДА.....	129
18. Oybek Klichev, Nishona Hasanova SITORAI MOXI XOSA MUZEYI BINOLARINING TUZILISHI.....	135
19. Хушнудбек Мамадалиев ФАРҶОНА ВОДИЙСИДА “ЯНГИ ШАҲАР” ЛАРНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА УЛАРДАГИ ЎЗГАРИШЛАР.....	141
20. Erkinjon Maxmudov BXSR HUKUMATINING VAQF MULKLARIGA BO’LGAN MUNOSABATI.....	152
21. Темур Мўминов ИБРОҲИМ МЎМИНОВ ПОРТРЕТИГА ЧИЗГИЛАР.....	157
22. Ғайратхон Мухтаров ЧОТҚОЛ ТОҒ ТИЗМАСИ ПЕТРОГЛИФЛАРИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ.....	166
23. Жамшид Перемкулов СОВЕТ ДАВРИДА САНОАТ ШАҲАРЛАРИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ СИЁСАТИ ВА УНИНГ ОҚИБАТЛАРИ (ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА).....	173
24. Зафар Раҳманов ЧУСТ ЎТРОҚ ДЕҲҚОНЧИЛИК МАДАНИЯТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ВОҲА ЖОЙЛАШУВ ТИЗИМИНИНГ БОШЛАНИШИ.....	183
25. Элёр Раҳмонов ФАРҶОНА ВОДИЙСИДА КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ВА ЁШ ОИЛАЛАРНИ ИЖТИМОИЙ ҲИМОЯЛАШ ЖАРАЁНИ.....	191
26. Зокир Рустамов 1920-1930 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОН, ТУРКИЯ ВА ЭРОНДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ИЖТИМОИЙ-МАДАНИЙ ИСЛОҲОТЛАР.....	199
27. Azamat Sanakulov MARKAZIY OSIYODA SIYOSIY JARAYONLARDAGI XALQ DIPLOMATIYASINING AHAMIYATI VA O'RNİ.....	205
28. Нодир Сафаров РОССИЯ-БУХОРО АЛОҚАЛАРИНИНГ ХОРИЖИЙ ТАРИХШУНОСЛИГИ ТАҲЛИЛИ.....	213

29. Анора Тоғаева ЎЗБЕКИСТОН ШАҲАРЛАРИДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИ: АҲВОЛИ ВА МУАММОЛАРИ (1950-1980 йиллар).....	219
30. Фарход Усманов 1920-1930 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОНДА БОЛАЛАР ҚАРОВСИЗЛИГИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР.....	226
31. Икромжон Умаров БАДАШ – КЎҲИТАНГТОҒ ҚИШЛОҚЛАРИ АҲОЛИСИНИНГ ҚАДИМИЙ МУСИҚИЙ САНЪАТИ.....	238
32. Гулнора Фарманова Н.И.ВЕСЕЛОВСКИЙ ВА УНИНГ АФРОСИЁБДАГИ АРХЕОЛОГИК ИШЛАРИ (АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТ УСУЛЛАРИНИНГ БИРЛАШИШ ТЎҒРИСИДА).....	245
33. Madina Chorieva XX-XXI ASRLAR TARIXSHINOSLIGIDA SO'NGGI MANGIT AMIR SAYID OLIMXON.....	250
34. Шахло Хусанова БУЮК ИПАК ЙЎЛИДАГИ МИНГТЕПА ШАҲРИ.....	255
35. Фурқат Тошбоев, Наргиза Каримова УСТРУШОНАНИНГ ҚАДИМГИ ШАҲАРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ БУЮК ИПАК ЙЎЛИ САВДОСИДАГИ ЎРНИ.....	261

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Erkinjon Asqaraliyevich Maxmudov,
Farg'ona davlat universiteti jahon tarixi
kafedrasini o'qituvchisi,
erkinjonmakhmudov@gmail.com

BXSR HUKUMATINING VAQF MULKLARIGA BO'LGAN MUNOSABATI

For citation: Erkinjon A.Makhmudov, THE ATTITUDE OF THE GOVERNMENT OF THE BPSR TO THE WAQF PROPERTY. Look to the past. 2020, Special issue 4, pp.152-156

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-SI-4-20>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada muallif BXSR hukumatining diniy muassasalar, unga tegishli bo'lgan vaqf mulklariga munosabati asalasining tarixiy aspektini yoritgan. Sovet hokimiyatining BXSR da dastlabki yillardagi vaqf mulklariga nisbatan olib borgan ehtiyotkorona siyosati, keyinchalik, bu mulklarning isloh qilinishi qat'iylashib borganligi ko'rsatib o'tilgan. BXSR ning tugatilishi bilan diniy muassasalar, ularga qarashli bo'lgan mulklarga Sovet hokimiyatining siyosati keskin o'zgardi. Buxorodagi vaqf mulklarini bosqichma-bosqich tugatish chora-tadbirlari ko'rila boshlandi. 1928-yildan boshlab vaqf mulklarini tugatishiga shoshilinch tadbirlardan biri sifatida qaraladi.

Kalit so'zlar: BXSR, diniy muassasalar, vaqf mulklari, vaqf ishlari, yer to'g'risidagi dekret, "yer-suv islohoti", vaqfchi dehqon.

Эркинжон Аскаралиевич Махмудов,
Преподаватель кафедры всемирной
истории Ферганского государственного университета

ОТНОШЕНИЕ ПРАВИТЕЛЬСТВА БНСП К ВАКУФНОМУ ИМУЩЕСТВУ

АННОТАЦИЯ

В данной статье автор пытается пролить свет на исторический аспект отношения правительства БПСР к принадлежащим им религиозным учреждениям и имуществу вакфов. . Осторожная политика советского правительства в отношении вакфной собственности в БПСР в первые годы, а затем и реформа этой собственности, оказалась строже. С отменой БПСР политика Советского правительства в отношении имущества, принадлежащего религиозным учреждениям, резко изменилась. Приняты меры по постепенной ликвидации вакфов в Бухаре. С 1928 года ликвидация вакфной собственности рассматривалась как одна из самых неотложных мер.

Ключевые слова: БНСП, религиозное учреждение, вакуфное имущество, вакуфное дело, декрет о земле, земельно-водная реформа, дехканин-вакуфщик, смешанное вакуфное учреждение.

Erkinjon A. Makhmudov,
Teacher of the department of world history,
Fergana state university

THE ATTITUDE OF THE GOVERNMENT OF THE BPSR TO THE WAQF PROPERTY

ABSTRACT

in this article, the author seeks to shed light on the historical aspect of the attitude of the BPSR government to the religious institutions and waqf property belonging to them. . The cautious policy of the Soviet government towards the waqf property in the BPSR in the early years, and later the reform of these properties, was shown to be stricter. With the abolition of the BPSR, the policy of the Soviet government on the property belonging to religious institutions changed dramatically. Measures have been taken to gradually liquidate the waqf property in Bukhara. Since 1928, the liquidation of waqf property has been seen as one of the most urgent measures.

Index terms: BPSR, religious institutions, waqf property, waqf work, decree on land, “land and water reform”, waqf farmer, mixed waqf institutions.

1. Dolzarbligi:

O'rta asrlardan boshlab ming yillar davomida islom dini va uning roli biz yashab turgan mintaqada ijtimoiy, madaniy-ma'rifiy, iqtisodiy hayotda muhim o'rin egallab kelgan. Tarixiy jarayonlar juda keskin kechgan XIX asrning 2-yarmi, XX asrning boshlarida ham Buxoro amirligida yer va mulklarning katta qismi diniy muassasa va tashkilotlarga tegishli bo'lib, vaqf yerlari va mulklari nomini olgan.

Islom dining yoyilishi bilan vaqf mulki, ya'ni yerlar, karvonsaroy, do'konlar, hammom, tegirmon va boshqa shunga o'xshash foyda keltiradigan mulklar Xudo yo'liga masjid va qorixona singari diniy muassasalar uchun vaqf qilinishi an'anaga aylanadi. Vaqf mulki Allohnik hisoblangan. Diniy muassasalar vaqf mulkining daromadidab foydalanish huquqiga ega bo'lishgan [1].

XX asrning 20-yillarida Turkiston o'lkasida Sovet hokimiyatining islom diniga nisbatan olib borgan salbiy ateistik siyosiy davrida islom diniy muassasalari, tashkilotlari tarixiga oid asarlar yozish, chop etish taqiqlangan edi. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, diniy muassasalar, islom maorifi, diniy o'quv yurtlari tarixini xolisona tadqiq qilish imkoniyati yaratildi.

O'tgan yillar mobaynida islom ta'lim tizimi tarixiga oid ayrim ilmiy maqolalar, nomzodlik dissertatsiyalari yozildi. Biroq bu mavzuni hanzugacha tarixchilar tomonidan o'rganilgan arxiv hujjatlari, bu davr Buxoro tarixiga oid manbalarni qiyosiy tahlil etgan holda tatqiq etish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Shuning uchun muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

2. Metodlar va o'rganilgan darajasi:

Maqolada XX asr boshlaridagi Buxorodagi vaqf mulklari ularning shu o'lka ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi o'rni va roli, BXSr hukumatining diniy muassasa va vaqf mulklariga nisbatan olib borgan siyosati tarixiylik, qiyosiy mantiqiy tahlil, holislik tamoyillari asosida yoritilishiga harakat qilindi.

XIX asr oxiri, XX asr boshlaridagi bu mavzuga bag'ishlangan tadqiqotlarni o'sha davrda Turkistondagi ma'muriyat tizimida faoliyat ko'rsatgan amaldorlar N.P. Ostroumov, F.M. Kerenskiy, V.P. Nalivkin va boshqalarni tadqiqotlarida amalga oshirilganligini ko'ramiz [2].

Turkiston general gubernatorligi ma'muriyatida faoliyat olib borgan bu mualliflar asarlarida Chor hukumatining mustamlakachilik siyosati sezilib turgan. Islom dini, uning madrasa, maktablari faoliyatiga ular tomonidan salbiy baho berishga harakat qilingan.

Sovet hokimiyatining dastlabki yillarida islom diniga nisbatan keskin kurash boshlanmagan edi. Shuning uchun bu davrda yaratilgan tarixiy tadqiqotlarda madrasa, qorixona, maktablari faoliyatiga ijobiy baho berishga harakat qilingan. Bunday qarash, B.B. Bartold asarlarida ham o'z aksini topgan [3].

Sovet davrida T.N.Qoriniyoziy, I.Mo'minov, M.G.Vahobov va boshqalarning O'zbekiston madaniyati tarixiga oid yirik asarlari chop etilishi va bu asarlarda madrasa, qorixona, maktablar, ularga tegishli bo'lgan vaqf mulklari to'g'risida ma'lumot berish cheklanganligi uchun bu muassasalar faoliyatiga haqqoniy baho berish imkoniyati mavjud bo'lmagan [4].

O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, tarixiy haqiqatni tiklash davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Mustaqillik yillarida Sovet davrida taqiqlangan musulmon o'quv yurtlari tarixi ham o'rganila boshlandi. Bu natijalarni B.M. Rasulov, G.F.Solijonova, D.A.Ismoilovalarning olib borgan ilmiy-tadqiqot ishlarida ham umumiy tarzda bayon etiladi [5].

O'zbekiston Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyev tashabbuslari bilan 2018-yil 16-prelda O'zbekiston musulmonlari idorasi huzuridagi "Vaqf" hayriya jamoat fondining tashkil etilishi masjid, madrasa, ziyoratgohlarimizni obod qilish; ularga xizmat ko'rsatayotgan xodimlar va talabalarga moddiy-ma'naviy ko'mak berishdan iborat etib belgilandi.

3. Tadqiqot natijalari:

XIX asrning 2-yarmi va XX asrning boshlarida ham Buxoro amirligida yer va mulklarning katta qismi diniy muassasa va tashkilotlarga tegishli bo'lib, vaqf mulklari va yerlari nomini olgan. XX asr boshlarida Buxoroda 360 masjid, 140 madrasa, 360 ta boshlang'ich diniy maktab va boshqa binolar mavjud bo'lgan [6].

Ularning moddiy ta'minoti bir necha yuz minglab tanobdan iborat vaqf yerlari va mulklari hisobidan amalga oshirilgan. BXSР tashkil etilgandan so'ng hukumat oldida turgan asosiy masalalardan biri yer-suv masalasini, jumladan, vaqf yerlari muammosini hal qilishdan iborat bo'ldi. 1920-yil 14-sentabrda bolsheviklar hukumatining Buxoro masalasida o'tkazgan maxsus yig'ilishida yer va soliq to'g'risidagi ma'ruza tinglandi. Yig'ilishda yer va soliq to'g'risidagi dekret shu vaqtgacha qabul qilinmaganligi bu dekretni ishlab chiqish va e'lon qilish vazifasini yuklashga qaror qilindi [7].

Yer to'g'risidagi dekret loyihasi Buxoro amirligi bosib olinmasidan oldin tayyorlab qo'yilgan edi. Bu hujjatni Buxoroda Sovet hokimiyati o'rnatilishi bilanoq qabul qilinishi rejalashtirilgan edi. Dekret loyihasi rus va o'zbek tillarida tayyorlangan bo'lib, unda yer-suv islohotini qay tartibda o'tkazish qoidalari 7 modddan iborat tarzda diniy muassasalarga qarashli vaqf mulklarini ham isloh qilish masalasi alohida moddada ko'rsatib o'tilgan edi. 1920-yil 20-sentabrda BXSР MIQ dekret loyihasini muhokama qilib yer-suv islohotini darhol o'tkazish, ammo vaqf mulklari masalasini biroz kechroqqa surib vaziyatga qarab hal qilish zarurligi ta'kidlab o'tilgan. Dekretning vaqf masalasidagi hukumatning qat'iy qaroridan musulmon dini ahli va ulamolar noroziligi paydo bo'lishi mumkin edi. Aynan shularni e'tiborga olib, Inqilobiy qo'mita a'zolari 1920-yil 24-sentabrda yer to'g'risidagi dekret loyihasini muhokama qilish jarayonida hujjatdan vaqfga tegishli qismini chiqarib tashlash taklifini ilgari surdilar. Loyihani muhokama qilib bo'lingandan so'ng, Inqilobiy qo'mita quyidagi qarorga kelgan: "Loyihaning ayrim moddalari Buxoroning haqiqiy iqtisodiy sharoitiga to'g'ri kelmaydi, shuning uchun Inqilobiy qo'mitaning navbatdagi majlisiga qadar qoldirilishi kerak" degan xulosaga kelindi [9].

Shuni e'tiborga olish zarurki, vaqflarni amalda davlat tasarrufiga vaqtincha o'tkazilmay turilishiga ma'lum sabablar bor edi. Yangi tashkil topgan BXSР hukumatidan vaqf mulkiga nisbatan ehtiyotkorona munosabatda bo'lishligi talab etilar edi. Markaziy Osiyodagi musulmon davlatlari ichida Buxoro islom olamida o'z o'rniga ega bo'lib, islom madaniyatining taraqqiyotiga beqiyos hissa qo'shgan o'lka hisoblanar edi.

1922-yil iyun oyida Buxoro Xalq Respublikasida Abdurauf Fitrat tomonidan 19 modddan iborat "Vaqf ishlari" haqidagi mahsus loyiha ishlab chiqiladi [10].

Loyihada vaqf mulklarini hukumat solig'idan ozod etish, faqat "ushr" solig'i olishligini saqlab qolish, Maorif nozirligi huzurida Markaziy vaqf mudirligini tuzish, uni 5 sho'bagacha bo'lish (diniy, ilmiy, ijara, moliya, xo'jalik), asorat vaqflari 6 qismga taqsimlash (masjid va masjid ishlari, maktab va kutubxona, mahkama, oshxona, avlodiy, Makka va Madina vaqflari), mutavallilar faoliyatini nazorat qilib turish vaqf mudiriyati xazinasini vujudga keltirish masalalari loyihadan o'rin olgan edi [11].

Fitrat loyihasi bo'yicha vaqf idoralari har oyda bir marta maorif nozirlikiga hisobot taqdim etib turishi kerak edi. Milliy-hududiy chegaralanish arafasida ham 1924-yilning kuzigacha Respublikadagi vaqf mulklarini to'liq hisobga olish imkoniyati bo'lmadi.

1923-yil 11-avgustda BXSР hukumatining yig'ilishida BKP ning vaqf masalasidagi siyosati muhokama qilindi. Unda diniy muassasa va tashkilotlarga qarashli vaqf yer va mulklarini endilikda isloh qilinishi lozimligi to'grisida qarorni o'rtaga tashladi. Yig'ilish quyidagi qarorlarni qabul qilgan edi:

1. Masjidlarga tegishli yerlarni ular ixtiyorida vaqtincha sart-sharoit yuzasidan qoldirilsin;
2. Masjidlarga tegishli bo'lmagan vaqf yerlaridan 10% ushr solig'i undirilsin va ularni vaqf bosh boshqarmasi bilan kelishilgan holda maorif ehtiyojiga sarflansin;
3. Soliqlarni undirib olish Soliq boshqarmasi zimmasiga yuklatilsin;
4. Vaqfkor dehqonlarni yerdan foydalanish huquqini davlat yerlaridan foydalanayotgan dehqonlar huquqi bilan tenglashtirilsin;
5. Qishloqlardagi vaqf yerlari (masjidlarniki bundan mustasno) qishloq aholisining to'liq ixtiyoriga berilsin [12].

1924-1925-byudjet yilida Buxoro diniy vaqflariga qarashli yer miqdori 161.127 tanob bo'lib, bu yerlar vaqfchi dehqonlarga ijaraga berilgan, ulardan esa hosilning 10% miqdorida yagona qishloq xo'jaligi solig'i olingan. Umuman bu yillarda Buxoro vaqf mulklarining daromadi 882889 so'm bo'lgan [13].

Buxoro vaqf mulklariga qarashli diniy muassasa va tashkilotlarning soni ham salmoqli bo'lib, 231 ta madrasa, 429 ta eski usuldagi diniy maktablar, 133 ta qabriston, 199 ta qorixona binolari, 2306 ta masjid, 66 ta maxsuri vaqflar hamda 4 ta aralash vaqf muassasalari bo'lgan [13].

Buxoroda sovet hokimiyatining mustahkamlanib borishi bilan 1924-yilning oxirlarida milliy-hududiy chegaralanishning o'tkazilishi BXSР ning davlat sifatida tugatilishiga olib keldi. Yuqori salmoqqa ega bo'lgan, yuqorida ko'rsatib o'tilgan Buxorodagi vaqf mulklari O'zbekiston SSR tashkil etilishi bilan Xalq maorifi vazirligi tasarrufiga o'tkaziladi. Keyinchalik esa bosqichma-bosqich tugatish chora tadbirlari ko'rila boshlanadi.

4. Xulosalar

Masalaga xulosa tarzida quyidagilarni ta'kidlash maqsadga muvofiqdir:

- Sovet hokimiyatining BXSР da dastlabki yillardagi diniy muassasalarga nisbatan olib borgan ehtiyotkorona siyosati tufayli vaqf yerlari yer-suv islohotidan chetda qoldi.
- BXSР da sodir bo'lgan keyingi voqealar natijasida diniy muassasa va tashkilotlarga qarashli vaqf yerlarini ham isloh qilishga qaratilgan siyosati tobora qat'iylashib boraverdi.
- BXSР O'zbekiston SSR tarkibiga kiritilishi bilan diniy muassasalarga bo'lgan munosabat keskin o'zgardi va ularga qarshi siyosat amalga oshirilishi boshlandi.
- Buxorodagi vaqf mulklari O'zbekiston SSR tashkil etilishi bilan Xalq maorif vazirligi tasarrufiga o'tkazildi. Keyinchalik esa bosqichma-bosqich tugatdi chora-tadbirlari ko'rila boshlandi.
- O'zbekiston SSR Markaziy Ijroiya Qo'mitasi va Xalq Komissarlari Sovetining 1928-yil 22-sentabr kuni bo'lib o'tgan yig'ilishi vaqf mulklarini bekor qilish to'g'risidagi qarorini e'lon qildi. Ushbu qarorga asosan Buxoro hududida ham vaqf mulklarini tugatilishiga shoshilinch tadbirlardan biri sifatida qaraldi.

Iqtiboslar/ Сноски/ References:

1. Alimov I. History of madrasahs and schools of Kokand khanate. – Toshkent, 2017. – P. 7.
2. Kerensky. F.M. Madrasah in the Turkistan region. – St. Petersburg: B.I. 1892; Ostraukov N.P. To the History of the Muslim educational movement in Russia in the 19th and 20th centuries // World of Islam. – St. Petersburg, 1913; He is. Islamic Studies. Introduction to the course of Islamic studies. – T .: B.I., 1914; Nalivkin V.P. Information on the state of indigenous madras in the Sirdaryo region in the 1890/91 academic year. – T .: B.I., 1916.

3. Bartholov.D.V. The culture of Muslimism. - Petrograd: Lights, 1918. He e. The history of the cultural life of Turkertan. – Lelingrad, 1937.
4. Qori Niyozev T.N. Essays on the history of culture of Soviet Uzbekistan. – T.: O'zbdavnashr, 1956; Muminov I. From the history of the public philosophical misli in Uzbekistan konse XIX - early XX centuries. – T.: Uzbekiston, 1957; Vohobov M.G. Uzbek socialist nation. – T.: Uzdavnashr, 1961.
5. Rasulov. B.M. From the history of Muslim schools and madrasas in Uzbekistan (late XIX - 20s of the XX century) Candidate of Historical Sciences... diss. – Andijan, 1996; Solizhonova G.F. Educational and educational centers in Tukistan, their social significance (the nineteenth century - the beginning of the twentieth centuries) author. Diss ... Cand. history. sciences. – T., 1988; Solizhonova G.F. Educational and educational centers in Tukistan, their social significance (the nineteenth century - the beginning of the twentieth centuries) author. Diss ... Cand. history. sciences. – T., 1988.
6. Ergashov. B.Kh. Ideology of the national liberation movement in the Bukhara Emirate. – T., Fan. 1991. – P. 7.
7. Alimov I. Liquidation of foundation property in Uzbekistan (1917–1927). – T .: Fan, 2003. – P. 123.
8. UzRMDA, 46-f, 1 r., Case 115; 115 v.
9. Bukhara News No. 88, 1922, 29 June
10. Bukhara Bulletin No. 89, July 8, 1922. No. 90 July 15, 1922.
11. UzRMDA, 34-f, 1 r, 4-ish, 1-v.
12. UzRMDA, r-94 f, 1-r, 332-ish, 14 v.
13. UzRMDA, r-94-f, 1 r, 332-ish, 15 v.

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№SI-4 (2020)

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000